

Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny

Krajina je téma, ktorá je spoločensky čoraz viac zaujímavá. Krajinu môžeme chápať z odborného pohľadu, vykladať ju ako komplexný systém tak, ako ju chápe geografia a krajinná ekológia. Môžeme ju chápať tvorivo ako krajinári či architekti, ktorí sa podieľajú na jej pretváraní a zmene vzhľadu. Môžeme ju chápať ako hospodári, lesníci, poľnohospodári či vodohospodári, pre ktorých je krajina predmetom úžitku. Môžeme ju vnímať ako laici, turisti, pre ktorých je krajina priestorom pre pobyt, rekreáciu, pohyb a súčasne ako fenomén krásy.

Súčasný európske trendy

Súčasný európske trendy sa sústreďujú na relatívne nový fenomén, hodnotovo-významové vlastnosti krajiny. Krajiny sa menia. Mnohé ich významné znaky (črty) zanikajú a doslova nám miznú pred očami. Časť krajiny je intenzívne využívaná. Časť mizne pod stavbami ako výsledok stále expandujúceho územného rozvoja. Iná časť krajiny zarastá, je opúšťaná ľuďmi, ktorí ju kedysi využívali. Z krajiny nám postupne miznú historické formy obhospodarovania, ľudové stavby, charakteristické prvky, ktoré sa podieľali na jej jedinečnosti. Nastala potreba zachovania tých charakteristických črt krajín, ktoré krajinu „ešte“ reprezentujú. Pre celú Európu sa stala významnou potreba zachovať to, čo vytvára rozmanitosť európskych krajín. Ide o zachovanie hodnôt spoločného prírodného a kultúrneho dedičstva.

Vizuálna komunikácia

Žijeme v informačnej spoločnosti. Informácie sú všadeprítomné. Čo z informácií čoraz viac prevláda? Vizuálne informácie. Čoraz viac hovoríme o vizuálnej komunikácii. Obrazy – ikony, piktogramy značky, logá, fotografie, sa stávajú hlavným komunikačným prostriedkom. Aj krajinu vnímame ako súbor obrazov. Krajina je súborom znakov, ktoré ju charakterizujú. Tak vznikol aj jeden zo spôsobov jej skúmania. Vizuálna informácia tvorí najväčšiu časť našich vnemov a následne poznatkov. Prenos informácie je možný prostredníctvom sústavy znakov, ktoré tvoria okolitú realitu. Napríklad krajinu. Termíny ako krajinný obraz, krajinný ráz a charakteristický vzhľad krajiny sažívajú nielen v odbornom jazyku, ale sú postupne zrejme aj širšej verejnosti. To, že sa krajina dotýka všetkých ľudí, sa stalo aj základom Európskeho dohovoru o krajine (EDoK). EDoK motivoval aj úsilie na Slovensku o formovanie metodiky, podľa ktorej by sa na vedeckej úrovni dali identifikovať, zatriediť a hodnotiť tak charakteristický vzhľad, ako aj charakteristické črty krajiny v zmysle EDoK.

Metodika identifikácie a hodnotenia

Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny sa formovala na SAŽP, Centre starostlivosti o vidiecke životné prostredie v Banskej Bystrici v spolupráci s Katedrou plánovania tvorby krajiny Fakulty

ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene a MŽP SR. Autormi metodiky sú doc. Ing. Peter Jančura, PhD., FEE TU Zvolen a SAŽP B. Bystrica, Mgr. Iveta Bohálová, SAŽP B. Bystrica, Ing. Martina Slámová, FEE TU Zvolen. Významný podiel na jej formovaní mala Mgr. Pavlína Mišíková z MŽP SR. Oponentmi

Vizuálne harmonicky pôsobiaci výhľad na Myjavskú pahorkatinu z Branča. Štruktúru tzv. kultúrnej krajiny (využívanej ľuďmi) tvorí mozaika rôzneho využitia územia: kombinácia sádov a maloplošných poličiek v blízkosti kopaníc a osád s plochami lesa a polí, ktoré sú členené remízami vegetácie. Rôzne plodiny majú iné farebné odtiene, čo zvyšuje dojem vizuálnej rôznorodosti bez prítomnosti negatívne pôsobiacich dominant (foto: Peter Jančura)

boli Prof. RNDr. Ján Ořahel, CSc. z GÚ SAV Bratislava, Ing. Dagmar Štefunková, PhD. z ÚKE SAV Bratislava a doc. Dr. Ing. Alena Salašová z MU Brno, ZF Lednice n. Morave. Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny bola po odbornej oponentúre a po internom pripomienkovom konaní schválená na operatívnej porade ministra MŽP SR dňa 15. februára 2010. Následne bola v júli oficiálne zverejnená vo vestníku Ministerstva životného prostredia (cit. Jančura, P., Bohálová, I., Slámová, M., Mišíková, P., 2010: Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny. Vestník Ministerstva životného prostredia, ročník, XVIII, časť 1b, ISSN 135-1567, s. 2-51).

Praktické uplatnenie metodiky môže byť preventívne alebo kauzálné. Preventívne sa uplatňuje tam, kde posudzovanie má charakter hodnotenia významných fenoménov charakteristického vzhľadu krajiny a krajinného rázu. Používa sa pri identifikácii súčasných hodnôt krajiny a rizík zániku významných prvkov v krajine. Kauzálné (prípadové) posudzovanie vplyvu pripravovaného zámeru sa využíva tam, kde poznáme zámer možných zmien v krajine (napr. veterné elektrárne, zariadenia cestovného ruchu, priemyselné parky).

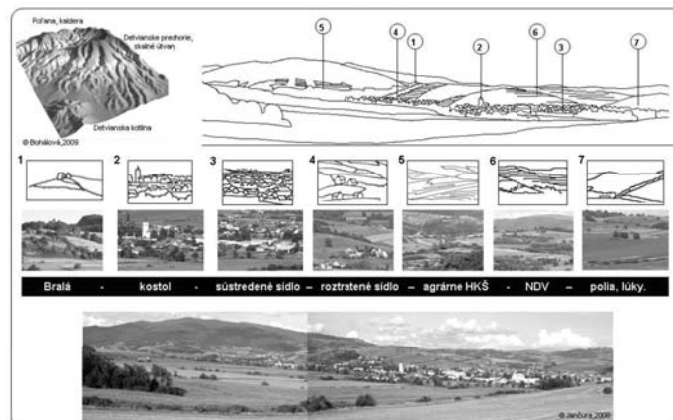
Postup je založený na diferenčnom prístupe (*lat. dif-ferre rozlišovať, odlišiť, odstupňovať*). Metodika sa zaoberá predovšetkým vizuálnymi prejavmi usporiadania krajinného priestoru. Krajina je „čitateľná“ ako súbor vizuálnych obrazov. Postup má niekoľko základných krokov, ktoré na seba logicky nadväzujú. Najprv sa diferencuje krajina na časti, následne sa jej základné diferenčné jednotky (zložky, prvky) identifikujú ako znaky. Krajinu chápeme ako súbor charakteristických znakov. Postup ich určenia spočíva v identifikácii ich výskytu, zastúpenia a kombinácie znakov. Po vyčlenení a inventarizácii znakov sa charakterizujú ich vlastnosti a porovnávajú sa s vlastnosťami iných znakov. Metodika zahŕňa aj adekvátne spôsoby grafickej interpretácie znakov a ich vizualizácie (modely 3D, blokdigramy, panorámy, sektorálne snímky, rezy, mapy). Vizuálne interpretované výstupy sú čitateľné a pochopiteľné aj pre laickú verejnosť.

Celkový postup má šesť krokov...

Nultý krok obsahuje základné územné charakteristiky – súpis vlastností, ktoré podávajú prvotné už známe orientačné informácie o krajine. Spracováva sa vstupná databáza o území. V prvom postupovom kroku skúmame vizuálno-optické vlastnosti. Dôležitou súčasťou postupu je spracovanie fotodokumentácie. Z prvého kroku vyplýva výrok týkajúci sa definovania rozľahlosti krajinného priestoru, vizuálnych polí (vzdialenosti, šírky a uhly rozhľadu) a vizuálne exponovaných priestorov.

V druhom kroku identifikujeme vizuálne znaky krajiny (krajinný obraz). Charakterizujeme typické znaky (črty), z ktorých sa krajina skladá. Výsledkom druhého kroku je výrok o identifikovaných špecifických a typických znakoch krajinného obrazu.

V treťom kroku hodnotíme a klasifikujeme obsah, význam a hodnotu znakov (krajinný ráz). Na základe vizuálnej semiotiky definujeme charakteristiky špecifických vizuálnych, obsahových a významových atribútov

Analýza a interpretácia znakov pri identifikácii charakteristického vzhľadu krajiny

znakov krajiny. Tretí krok smeruje k formulovaniu výroku o hodnotení krajinného rázu. Obsahuje vyjadrenia o prírodnej a kultúrnej hodnote krajiny. V tejto fáze už vieme, čo krajinu charakterizuje a čo vytvára jej hodnoty. Môžeme odpovedať aj na otázku, čo vytvára atraktivitu (aj menej významných) krajín.

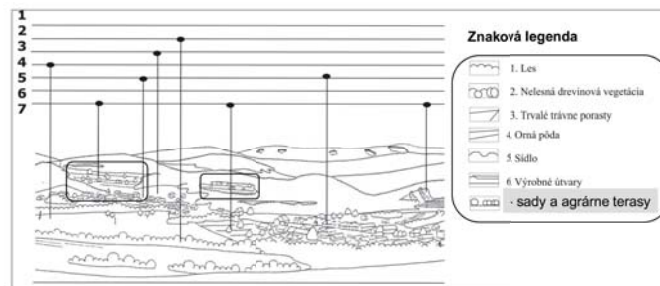
Ďalšie kroky predstavujú skúmanie rizík zániku, príčin nepriaznivých zmien a možností ich nápravy. Štvrtý postupový krok rieši riziká zániku významných znakov, ktoré krajinu charakterizujú. Hodnotí sa v ňom vizuálna kapacita krajiny a riziká zániku krajinných typov. Na základe týchto poznatkov sa formuluje štvrtý výrok. Jeho základom je definovanie znakov charakteristického vzhľadu krajiny podporujúcich, neovplyvňujúcich alebo znižujúcich hodnotu charakteristického vzhľadu krajiny. Obsahuje vyjadrenie o vlastnostiach „negatívnych“ znakov (symptómov) znižujúcich hodnotu charakteristického vzhľadu krajiny.

Piaty krok obsahuje návrh opatrení na zachovanie žiaduceho stavu krajiny. Reaguje na poznatky o rizikách zániku významných krajinných prvkov. Obsahuje regulatívy, návrhy na nápravu porúch a na optimalizáciu usporiadania krajinných štruktúr. Sleduje dosiahnutie cieľovej kvality krajiny. Z piateho kroku vyplýva formulácia záverečných výrokov. Tie spočívajú v definovaní regulatív a odporúčaní, zásad situovania objektov v krajine, charakteru opatrení, návrhov manažmentu a mo-

nitorovacieho programu. (Pozn: Obsah jednotlivých postupových krokov metodiky a z nich vyplývajúce výroky zachytáva tabuľka v prílohe na s. 9.)

Kto potrebuje poznatky o charakteristikom vzhľade krajiny?

Získané poznatky o charakteristickom vzhľade krajiny sú potrebné pre územné plánovanie, tiež pre proces hodnotenia vplyvov na životné prostredie (EIA), pre projekty pozemkových úprav, Program obnovy dediny, programy starostlivosti o chránené územia, rozvojové programy atď. Prínos týchto vedomostí o hodnote krajiny je významný aj pre cestovný ruch. Záverečný výrok nespočíva v súmároch atraktorov v krajine, nie je súčtom významných (atraktívnych) prvkov v krajine. Výsledky zdôrazňujú súvis a multiplikačný efekt hodnôt. Týka sa to aj doteraz „neznámych“ krajín. Informácie sú zaujímavé aj pre samosprávy a aj obyvateľov obcí, ktorí majú záujem vedieť, čím je ich sídlo a chotár vzácné. Definovanie hodnoty krajiny nevyplýva iba z doteraz chránených prvkov a území prírodného a kultúrneho dedičstva, ale dotýka sa aj „nechránených“ častí krajiny. Z nich vynikajú historické krajinné štruktúry, ako sú archaické políčka, staré cesty, kaplnky, studničky, stromy, aleje...

Objektová analýza, charakteristické znaky krajiny

Doteraz prezentované výsledky spracovaných území uvedenou metodikou poukazujú na naliehavosť a aktuálnosť potreby hodnotiť špecifiká a identitu krajín. Je dôležité poznať hodnotu jednotlivých krajín. Neodkladne, pokiaľ ešte existujú a pokiaľ hodnotu ešte majú. Krajina je naše národné bohatstvo. V súčasnosti nám hrozí to, že v krajine iba zdokumentujeme, čo nám z jej hodnôt zostalo, ale to nie je našim cieľom. Smerujeme ku kvalite. Cieľom je identická krajina, ktorá má svoju pamäť. Takou je krajina, z ktorej sa ešte nestratilo to, čo ju charakterizovalo doteraz. Ozajstný zmysel má starostlivosť o krajinu v zmysle EDoK, nielen jej ochrana a pretváranie.

Peter Jančura, Katedra plánovania a tvorby krajiny Fakulty ekológie environmentalistiky TU Zvolen, jancura@vsld.tuzvo.sk
Iveta Bohálová, Centrum starostlivosti o vidiecke životné prostredie, SAŽP Banská Bystrica, iveta.bohalova@sazp.sk

15. kolokvium krajinárskych katedrií Zvolen 2010

Už po 15. krát sa stretli katedry krajinárskeho zamerania zo Slovenska a Čiech vo Zvolene na svojom 15. kolokviu. Kolokvium bolo zamerané na výskumné ciele príbuzných študijných programov v oblasti záhradnej a parkovej tvorby, tvorby krajiny, v ochrane, manažmente a plánovaní krajiny tak, ako sa vyučuje na jednotlivých katedrách. Kolokvium sa organizovalo pri príležitosti 10. výročia Európskeho dohovoru o krajine a nadväzovalo na rokovania o európskej spolupráci univerzít podporujúcich EDoK, združených v organizácii UNISCAPE. Podujatie organizovala Katedra plánovania a tvorby krajiny, Fakulty ekológie a environmentalistiky, Technickej univerzity vo Zvolene 21. septembra 2010 v priestoroch TU.

Jedným z cieľov kolokvia bolo informovanie sa o možnostiach medzinárodnej spolupráce v rámci Európskeho dohovoru o krajine pri príležitosti 10. výročia jeho vzniku. V spolupráci s Ministerstvom pôdohospodárstva, životného prostredia a regionálneho rozvoja SR (MPŽPRR SR) a SAŽP Banská Bystrica sme sa venovali informáciám o možnostiach spolupráce európskych inštitúcií v UNISCAPE – Medzinárodnej sieti univerzít na podporu Európskeho dohovoru o krajine (European Network of Universities for the implementation of the European Landscape Convention).

V programe kolokvia boli prezentácie jednotlivých katedrií, smerovanie výskumu a ich praktických aplikácií. Diskusia bola zameraná na výmenu informácií o zameraní krajinárstva na Slovensku. O medzinárodnej spolupráci v rámci EDoK informovala Pavlína Mišiková (MPŽPRR SR), o možnostiach spolupráce európskych univerzít v rámci UNISCAPE hovoril prof. Dr. Bas Pedrol z Univerzity vo Wageningene (Holandsko), riaditeľ UNISCAPE. Kolokvium skončilo neformálnym posedením so zahraničnými hosťami. Pre úplnosť je potrebné spomenúť aj ďalších zahraničných hostí nášho kolokvia, a to doc. Henry W. A. Hansona, hosťujúceho profesora Českého vysokého učení

technického v Prahe, Fakulty architektúry z Pennsylvania State University v USA. Prítomní boli aj zástupcovia CENELC z Čiech, Centre of European Network for the Implementation of the European Landscape Convention in Czech Republic, Ing. akad. arch. Martin Stránský, prezident a Ing. Klára Salzmán PhD.

Zo Slovenska okrem zástupcov MPŽPRR SR sa kolokvia zúčastnili účastníci zo SPU Nitra, Fakulty záhradníctva a krajinného inžinierstva, Katedry záhradnej a krajinnnej architektúry a Katedry krajinného plánovania a pozemkových úprav, zástupcovia STU Bratislava, Fakulty architek-

lógie a hosťujúcej Katedry plánovania a tvorby krajiny.

Prvotné kolokviá združovali katedry so zameraním na parkovú a krajinársku tvorbu. Medzitým pribudli nové témy a zameranie kolokvia sa rozšírilo. Krajinárstvo na Slovensku má dnes všestranné zameranie. V súčasnosti môžeme v rámci krajinárstva hovoriť o troch kľúčových smeroch (a) parkovej, záhradnej, krajinárskej tvorbe a dizajne (b) krajinnoekologickej a geografickej (komplexne geografickej) orientácii výskumu vlastností a fungovania krajiny, aplikácia poznatkov o krajine a krajinnom plánovaní, (c) krajinnom inžinierstve, aplikácie poznatkov,

Účastníci 15. slovensko-českého kolokvia krajinárskych katedrií na TU Zvolen v septembri 2010

túry, Ústavu záhradnej a krajinnnej architektúry, Stavebnej fakulty, Katedry vodného hospodárstva krajiny a z Ústavu manažmentu, oddelenie priestorového plánovania. UK Bratislava, Prírodovedeckú fakultu reprezentovali zástupcovia Katedry krajinnnej ekológie. Zúčastnili sa aj kolegovia z UMB Banská Bystrica, Ústavu vedy a výskumu, Inštitútu výskumu krajiny a regiónov. Prítomní boli samozrejme zástupcovia organizátora, TU vo Zvolene, Fakulty ekológie a environmentalistiky z Katedry aplikovanej eko-

smerom ku projektovaniu v krajine, projektom pozemkových úprav, pretváraní krajiny a ich realizáciám. Kým v predošlých rokoch boli prioritou rodiace sa nové študijné programy, tentokrát to bolo zamerané na aplikáciu výskumu. Dôležitá je rôznorodosť výskumných a aplikačných aktivít, ako aj široká škála zahraničnej spolupráce.

Lucia Hrkčová, Martina Slámová, Peter Jančura
Katedra plánovania a tvorby krajiny
Fakulty ekológie environmentalistiky TU Zvolen